

da Slovenci živijo in delajo pod vodstvom svojih zaslužnih prvakov vse prav in da je zato ni hujše nesreče od — kritike. Čisto narazen gresta obe usodi, Levstikova in Tumova, le v njunih zaključkih: Tuma ni bil padel v zagrenjenost, svojstva njegovega „moško dograjenega značaja“ se niso nikoli sprevrgla v „otopelost, strastnost in nenaravnost — v boleznost“. To razliko so določili bistveno različni pogoji družbenega obstanka obeh osebnosti. Levstik je zaključil svojo družbeno aktivnost v 40. letu življenja, ko se je znašel „brez eksistence“ v takem položaju, da je spoznal, da bije „boj brez upa zmage“. Tuma je stopil v javno življenje šele v 37. letu življenja in je imel trdo zavarovano eksistenco tudi, ko je nekako okoli svojega 45. leta prešel na svojo pravo in najpomembnejšo pot, v upor „dobi, njeni miselnosti in ozkosrčnosti“, v upor, ki ga je v svojem 50. letu postavil na trdnjši temelj socializma. Po družbenoidejni vsebini in smislu pa se skladata oba konflikta, Levstikov z ljubljanskimi prvaki in Tumov z goriškimi, z goriškim Bleiweisom — dr. Antonom Gregorčičem in z goriškim Costo — profesorjem Berbučem, a prav tako tudi z goriškim Tavčarjem — Andrejem Gabrščkom. Ti goriški prvaki so bili kakor ljubljanski „načelni“ nasprotniki sleherne kritike, konservativni do mozga, so prav tako tesnosrčno bdeli nad zaostalostjo in „si lastili pravico, misliti namesto naroda in ga zadrževati... na primitivni... stopnji“ (Logar, prav tam str. 266), in so bili prav tako neizbirčni glede sredstev, ki so jih uporabljali v boju zoper kritike. Naša današnja kulturnopolitična zgodovina govori o „neznačajni samoobrambi“ ljubljanskih prvakov „v boju z idejno močnejšim nasprotnikom“ in oznamenjuje njihova sredstva kot „neetična in nečastna: obrekovanja, omalovaževanja, zaničevanja, zavijanja in potvarjanja resnice“ (Ocvirk, prav tam str. 10). Pritegnila je Levstiku in ne prvakom, ki so ga proglašali za „sebičneža“ in mu podtikali „nizke osebne motive“ zato, ker se jim ni hotel ukloniti, ampak je rajši stradal... In prav nič drugače ne more zgodovina oceniti goriške prvake, ki prav tako ne bi bili sesuli na Tumovo glavo polne golide svojega „obrekovanja, omalovaževanja, zaničevanja, zavijanja in potvarjanja resnice“, če bi se jim bil Tuma uklonil, ali se jim vsaj toliko prilagodil, da bi jim šel s pota. V nasprotnem primeru pa bi bilo treba revidirati sodbo zgodovine o ljubljanskih prvaki in po dr. Brecljevi „metodi“ pripisati Levstikov upor zoper nje njegovemu „prirojenemu“ egocentrizmu in samozaverovanosti, ki je srčna vzgoja ni ublažila in spravila „v pravšne oblike in družbenoznosne mere“. Dr. Breclj vsaj — gotovo nevede — odpira pot takemu zgodovinopisju, ki bi mu bilo vodilo hvaležnost do „očetov slovenskega naroda“ in ne prizadevanje, odkriti resnično notranjo zvezo med družbenimi pojavi — kar je naloga znanstvene zgodovine.\*

(Dalje sledi).

## Vprašanje malega naroda

V čem je rešitev malega naroda v današnjem svetu, ki hoče, se zdi, pod vlado nekaterih velikih iztrebiti vse male narode? Kdo med nami, ki se že vrsto let mučimo v skrbi za slovensko usodo, ne bi bil vesel, če bi to vprašanje iz tistih nemirnih in negotovih razmišljanj posameznikov postalo javno vprašanje, ob

\* Znanstvena zgodovina je res na poti reakciji, ki bi rada zavrta družbeni razvoj. Zato jo skuša nadomeščati z neznanstvenim prenašanjem bioloških pojmov na družbeno življenje. Kaj družbeno okolje, kaj individualnopsihološki razvoj v njem, kaj medsebojno vplivanje človeka in okolja — to so same židovske izmišljotine! Nespremenljiva dedna masa, „dedni nasledki“ so vse! Že po rojstvu so ljudje tudi moralno manjvredni ali večvredni, ker se tudi družbena svojstva podedujejo... Po tej žalostni „teoriji“ bi bilo seveda mogoče tretirati Levstika kot „dedno obremenjenega“ malkontenta, egocentrika in „sebičneža“...

katerem bi uravnavali svojo pot v novo prihodnost? S posebnim zadoščenjem bi sprejeli zlasti vsako tako prizadevanje naših intelektualnih in kulturnih vrhov, ki bi nam na široko odpirali poglede v problematiko današnjega dogajanja in s tem oživiljali voljo in vero v življenje. Zadnji rojak ob skrajnih mejah naše zemlje bi občutil, da ni sam, da mu nekdo stoji ob strani in se mu približuje z odgovorom na vprašanja, ki danes tako glodajo in žgô.

Edin., kar štejemo v svoji zgodovini, je pečica kulturnih ljudi, ki so znali prisluhniti srcu našega človeka, tako žejnega luči in življenja, ter se po drugi strani ujeti v tiste tokove svetovnega gibanja, ki je približevalo človeški rod svetu človečnosti, razuma in srcá. Tu so stali ti naši velikani in ves njihov življenjski napor je veljal podiranju sil, ki so hotele tudi naše ljudstvo ohraniti nezavedno in brezlično, čisto neprebujeno in prilagojeno redu, kakršen je bil ustanovljen. Prav v odporu proti taki usodi se je prebujal tudi naš narod in je rastla naša kultura, spoznavajoč kot osnovni zakon, upreti se vladajoči okolici in uveljaviti svojo voljo, biti enak komurkoli na svetu. Zato so nam naši kulturni delavci veliki in pomembni. Vsaj do teh dob so nam bili.

V zadnjem času pa nam oznanjajo naši izobraženi vrhovi nov nauk. Prvemu učenemu spoznanju pred letom, da smo mali narodi samo v napoto lepi in skladni ureditvi sveta, razdeljenega med nekaj imperijev, je kmalu sledil že izdelan nauk: Ljubi Slovenci, ničesar ne hotite na tem svetu, saj niste za velike stvari, ne bogljeni kakor ste. Stopite váse, premišlujte o svoji nemoči, vse posvetne zadeve pa prepustite velikim narodom, ki so za to poklicani. Iščite resnico, ki je vam, ker ste majhen narod, bolj dostopna kot velikim, ki jim lastna moč zapira oči pred njo. In laže si boste tudi postavili moralne zakone in po njih lepo živeli, sklicujoč se brez topov le na svoje pravice. Tako boste glasniki prave kulture, ki se bo uspešno razvijala na vam najbolj primerni gospodarski podlagi združništva.

Ko je prof. Veber v sklepnem pismu svoje knjige o nacionalizmu in krščanstvu oznanil ta novi nauk, najbrže ni pomislil, kako porazno bo vplival na tiste, ki ga bodo brali. Ko smo bili na univerzi, nam ni nihče nikdar govoril o vprašanju našega naroda, nihče nam ni odkrival bede našega življenja, nihče nam ni vlival vere v drugačen svet, v katerem bo naša kultura resnično živela in rastla. Sami smo iskali in izpraševali ljudi, kako živijo, brskali po statistikah in seštevali številke, begali križem po deželi mesece in leta, preden so zazidali v zemljo prvi kamen prve stavbe za našo univerzo. Pri tem nismo za trenutek obupali ali postali malodušni in odhajali smo z živim življenjskim občutkom, ki smo si ga bili pridobili in ki smo si ga hoteli za zmerom ohraniti. In prav ta življenjski občutek, ki ga profesor Veber nekje v svoji knjigi močno poudarja, je bil za trenutek težko prizadet in ranjen. Kajti po slovenski deželi raztreseni izobraženci, ki so izšli z naše univerze in ki so ji ostali zvesti v misli na njene in svoje naloge, prisluškujejo vsakemu glasu iz našega kulturnega središča. Toda ali je treba udušiti še zadnji občutek za naše življenje?

Drugi so poklicani razpravljati o teoretičnem delu knjige, ki daje gotovo vzpodbudnih misli za diskusijo — četudi k drugačnim sklepom — vsakomur, ki razmišlja o vprašanju našega naroda. Te vrstice se nanašajo le na temeljno misel in razpoloženje, ki jo izpričuje knjiga nasproti tako usodnemu dogajanju v svetu. Danes moramo vse nazore konfrontirati z danimi problemi in jih opredeliti nasproti posameznim vrednotam tega sveta, kot so človeška osebna, politična, socialna svoboda, svoboda narodov, ki postavljajo eno samo temeljno vprašanje. Odgovor na to je potem izhodišče in pogoj vsem nadaljnjim načelom in naukom. Zato je treba v nazorskih stvareh brezpogojne jasnosti, ki se zlasti v teoretičnem razprav-

ljanju ne sme prekrivati z vsakdanjim in nerazloženim, iz nekaterih dnevnikov povzetim pojmovanjem in postavljanjem v narekovaje.

Kaj je v resnici idealizem, materializem, kultura? In komu more biti v prvi vrsti namenjena pridiga o materializmu, recimo pri nas na Slovenskem, če upoštevamo dejansko prakso življenja, ki jo profesor Veber sam navaja kot odločilno za presojo ideje? Ne vem, kako je mogoče prizadevanje današnjega rodu tako preprosto oceniti. Saj gre ljudem za mnogo več — prav tako kot se nikdar v zgodovini človeštvo ni teplo za abstraktne filozofske smeri, temveč zmerom za polno življenjsko vsebino in pravi življenjski smisel. Dà, to je mnogo več kot boj zgolj za košček kruha. In prav filozofija je zmerom pomagala človeku pri iskanju in spoznavanju resnice. Kolikor štejeemo v zgodovini pozitivnih smeri, jih cenimo po tem, koliko so približale človeka resnici in ga utrdile v življenju.

S svojim merilom odklanja profesor Veber med drugimi zmotami posebe še rasizem, ki se neposredno dotika razpravljanja o nacionalizmu. Toda istočasno svetuje kot življenjsko nujnost in največjo modrost uklonitev in prilagoditev redu, ki je samo dosledna ostvaritev tega in z njim zvezanih načel in ki je naperjen prav zoper to, kar edino more biti ljudem vredno in sveto. V čigavo korist torej v resnici govori profesor Veber, ko v sklepnem pismu priznava velikim narodom zato, ker so veliki, posegovalno funkcijo in malim po njihovi naravi le prilagojevalno, ki ima za posledico prilagojevalni pojem resnice in prilagojevalni pojem morale? Kaj neki pomeni ponotranjevanje, ki je baje tako potrebno malemu narodu, v neizmerno večji meri kot velikemu? To je notranje življenje, duhovna zavest, kultura. Ponotranjevanje velikega naroda pa je potrebno le zato, da dobi njegova moč še svoj pravi kulturni pomen. Razločevanje velikih in malih narodov primerja profesor Veber z razliko med velikimi in malimi ljudmi, ki že po naravi različno zmorejo. Toda ali ni to približevanje organskemu pojmovanju naroda, kakršno se hoče danes uveljaviti in ki bo imelo vedno za posledico obstoj neenakih narodov, hierarhično razporejenih, z različnimi funkcijami in tudi različnimi pravicami, čemur more ustrezati kvečemu protektoratska ureditev sveta? Prav te me-sece pa se spominjamo dogodka, ki je proglasil načelo pravic človeka in državljana ter postavil človeka ne glede na narodno pripadnost za osnovo politične in družbene ureditve. Ali pa je to morda materialistično načelo, ki ne sodi v okvir razpravljanja o krščanstvu in nacionalizmu?

In vendar je tu težišče problema, o katerem razpravljajo v svetu kot o novi obliki humanizma. Slišal sem francoskega profesorja, ki je govoril o razvoju humanizma v teku stoletij, kot se je pojavljal v vedno novih oblikah: krščanstvo, humanizem in renesansa, liberalizem, socializem. V imenu teh nazorov se je človeški rod v posameznih dobah boril za svobodo, vedno ohranjujoč dragoceno vsebino prejšnjih in dopolnjujoč jih z novo. Ta široki, vse obsegajoči okvir človečnosti, izpolnjen z najplemenitejšimi napori človeškega rodu v dolgih stoletjih, bi utegnil tudi danes čisto drugače družiti ljudi v prizadevanju za obrambo človeka, njegove osebnosti in njegovega duhá in v boju za ostvaritev teh vrednot. Načelo človečnosti ne daje nobenih koncesij nasprotnim silam, kot je to, četudi le nehoté, storil profesor Veber. Poslušajoč glas zadetega življenjskega čustva, ki se na vso moč upira smrti, sprašujemo razum, ali smo po zakonih življenja res zapisani smrti. Ne, takega zakona ni. To delo profesorja Vebra pa bodo lahko nekoč sodili z besedami francoskega katoliškega pisatelja Georges Bernanos: „To, kar šteje v kakem nauku ali vsaj kar zanima socialnega filozofa, niso niti definicije niti razlike, ki jih je vedno lahko postaviti pred nasprotnika, temveč tok, ki ga je nauk ustvaril.“ Ali kateremu se je pridružil.

**Albert Kos.**